

УДК: 378.22:930

**СПОСОБИ ВЗАЄМОДІЇ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ
(ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ)**

доктор педагогічних наук, Герасименко Л.В.

Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського, Україна, Кременчук

Обґрунтовано педагогічну фасилітацію як спосіб взаємодії у педагогічному процесі магістратури сучасної вищої школи. Використання ретро-праксиметричного методу дозволило виявити історичні особливості підготовки магістрів у вітчизняних університетах ХІХ століття. З'ясовано, що здобуття магістерського ступеня потребувало наполегливої самостійної роботи кандидатів для проходження співбесіди, складання іспитів, захисту магістерської наукової роботи. Порівняльний метод дозволив виявити основну відмінність між сучасною підготовкою магістрів і досвідом ХІХ століття: обмежена взаємодія із викладачами-консультантами. Проаналізовано особливості організації взаємодії між магістрантами і викладачами у сучасних ВНЗ на основі педагогічної фасилітації, спрямованої на розкриття ресурсів студентів, трансформації їх досвіду. Запропоновано активні прийоми роботи, що сприяють ефективній фасилітації практичних і семінарських занять.

Ключові слова: магістр, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, педагогічна фасилітація, педагогічний процес, активні методи навчання.

Doctor of Pedagogical Sciences, L. Gerasymenko Methods of interaction in master degree students training (history and the present) / Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyyi National University, Ukraine, Kremenchuk

The paper presents the pedagogical facilitation as a way of interaction in Master Degree students teaching within modern higher education. The author applies the retro-praximetric method to bring to light the historical peculiarities of Master Degree students teaching in native universities in the 19th century. It was found that the Master Degree required hard independent work of candidates for successful interview, exam, and research presentation. The comparative method enabled revealing a major difference between modern and 19th century experience in Master Degree students teaching that is: limited interaction with teachers-consultants. The paper also presents the analysis of distinctive features of interaction of Master Degree students and teachers in modern universities based on pedagogical facilitation, which exposes students potential and their experience transformation. Active techniques for effective facilitation in practical lessons and seminars are proposed in the paper.

Keywords: Master Degree student, subject-subject interaction, pedagogical facilitation, pedagogical process, active learning methods.

Вступ. Суспільно-економічні перетворення в Україні за часів становлення її державності зумовили розбудову демократичної, різноваріантної і ступеневої підготовки фахівців. Магістратура є важливим складником сучасної вищої освіти, спрямована на підготовку творчих висококваліфікованих фахівців, здатних майстерно викладати у вищій школі і реалізовувати науково-дослідну діяльність. Це зумовлює необхідність вдосконалення магістерської підготовки відповідно до міжнародних стандартів, впровадження нових форм взаємодії у педагогічний процес ВНЗ, спрямованих на підвищення якості підготовки фахівців.

Актуальність зазначеної проблеми зумовило науковий інтерес вітчизняних дослідників до різноманітних її аспектів: розробка

інноваційних технологій підготовки магістрів у ВНЗ України (С. Вітвицька, О. Ковальчук, К. Корсак, В. Луговий, С. Сисоєва, І. Прокопенко та ін.); реформування змісту, форм і методів навчання у магістратурі (О. Іонова, В. Лунячек, А. Сбруєва, О. Семенов, В. Сенашенко, З. Слєпкань, А. Троцько, О. Цокур, Р. Шаран та ін.); аналіз історико-педагогічного досвіду організації підготовки магістрів (А. Алексюк, Л. Ваховський, Л. Зеленська, С. Золотухіна, О. Мартиненко, О. Микитюк, Н. Пузирьова, О. Сухомлинська, О. Чередник та ін.)

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури з'ясувати особливості магістерської підготовки в університетах ХІХ століття, продемонструвати її розвиток, актуалізуючи сучасні методи взаємодії в магістратурі ХХІ ст.

Професійно-педагогічний і науково-дослідний зміст підготовки магістрів було закладено історично. Досвід організації магістратур у ХІХ столітті має особливе значення, оскільки в цей період уперше було розроблено законодавчу та методичну базу підготовки зазначених фахівців.

Аналіз історичних документів [3, 9] та історико-педагогічних досліджень [4, 5, 11] дозволяє відзначити, що перша спроба законодавчого впровадження магістерської підготовки в університетах Російської імперії сягає 1802 р., коли імператор Олександр І підписав «Акт постанови для імператорського університету в Дерпті», згідно з яким «університет, на зразок іноземних, надає академічні градуси або привілеї, а удостоєні університетом доктори зараховуються до восьмого, а маістри – до дев'ятого класу» [3, с. 8–10]. Найбільш повної реалізації магістерська підготовка набула у Львівському університеті, де навчання відбувалося на основі ієзуїтських програм і наслідувало німецьку модель [5]. Основні принципи і механізми практичної організації магістратури було виписано в статутах університетів. Так,

для забезпечення вищої школи професійними викладацькими кадрами у статуті Імператорського Харківського університету (1804 р.), а пізніше «Положенні про випробування на вчені ступені» (1819 р.) було визначено мету і зміст підготовки магістрів [9]. Наголосимо, що цей процес являв собою самоосвіту кандидатів, які поглиблено вивчали навчальні предмети певного факультету для складання іспитів, читання відкритих лекцій та захисту магістерської роботи. Відсутність керованої навчальної діяльності майбутніх магістрів, запровадження цензури тематики наукових досліджень, заборона користуватися зарубіжною літературою ускладнювали й погіршували їх підготовку [11].

З 60-х років XIX століття спостерігалися зміни в організації діяльності магістратур, оскільки розвиток економіки потребував високваліфікованих фахівців, здатних працювати не тільки викладачами, а й реалізовувати власні наукові розробки в практику виробництва. Тому було суттєво реформовано зміст підготовки магістрів: збільшено кількість галузей наук для магістерських програм, упорядковано перелік основних і допоміжних предметів, за якими були організовані випробування, визначено коло питань для іспитів, посилено вимоги до підготовки й захисту магістерської дисертації, дозволено стажування за кордоном (відвідування лекцій, викладацька практика тощо) [5, 11].

Таким чином, узагальнення особливостей підготовки магістрів у XIX столітті дозволяє відзначити такі особливості: відсутність навчальних занять; самоосвіта кандидатів на здобуття магістерського ступеня; присудження магістерського ступеня вимагало проходження співбесід на факультеті, складання іспитів, проведення відкритих лекцій та захисту магістерської наукової роботи. Серед позитивного досвіду слід відзначити ретельний відбір кандидатів на здобуття магістерського ступеня, розширення спеціалізацій, залежно від тенденцій суспільно-економічного

розвитку країни, збільшення відповідальності за підготовку й захист випускних наукових робіт.

Зміст підготовки магістра XXI століття: викладача і науковця вимагає формування його внутрішньої активної позиції дослідника і людини, здатної донести до студентів результати своїх наукових пошуків, залучаючи до спільної наукової діяльності, сприяючи розширенню й примноженню їх досвіду за рахунок нових знань, умінь і навичок. Це вимагає створення відповідної атмосфери у педагогічному процесі підготовки магістрантів.

Сучасний педагогічний процес у вищій школі являє собою мотивовану, доцільно організовану та змістовно насичену систему взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, спрямовану на самореалізацію студентів і підготовку їх до професійної діяльності й суспільного життя [1, 11].

Сучасні вчені Л. Долинська, О. Киричук, Д. Ніколенко, В. Семиченко, В. Сластьонін, А. Хоменко переконані, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія і партнерство – найефективніша форми організації навчально-виховної діяльності у процесі підготовки магістрантів. Такі відносини в системі «викладач-студент» сприяють особистісному самоствердженню майбутнього фахівця, формуванню його професійної самосвідомості, трансформації власного досвіду, засвоєнню моделі майбутньої професійної (наукової, науково-професійної) діяльності. Одним із способів реалізації цієї взаємодії є фасилітація, поняття, запропоноване у 50-х рр. XX ст. К. Роджерсом у праці «Свобода навчатися» [7]. У педагогіці фасилітація використовується у значенні, близькому до педагогічного менеджменту, тобто управління навчальною діяльністю студентів, при якому педагог займає позицію консультанта, помічника, створюючи умови, за яких молодь самостійно знаходить відповіді на навчальні і

життєві проблеми, які її цікавлять. Сутність педагогічної фасилітації полягає у подоланні традиційного підходу до студента як споживача готових знань, виконавця, скерованого педагогом, і дозволяє йому бути активним організатором педагогічного процесу. Запровадження фасилітації, на думку науковців [1, 2, 6, 7], сприяє формуванню активних, здатних до самоаналізу, самостійного планування діяльності, прийняття рішень випускників.

На думку К. Роджерса, фасилітація як метод використовується тим педагогом, який переконаний у гідності кожної особистості, у її здатності до вдосконалення, вільного вибору і відповідальності за нього [7].

Аналіз праці «Свобода навчатися» дозволяє визначити три фундаментальні установки фасилітатора:

- істинність і відкритість, що передбачає здатність педагога слухати молодь, чути її, а також бути собою, висловлюючи свої емоції і ставлення. Така установка, на думку К. Роджерса, дозволяє учням сприймати педагога як людину, що думає, сумнівається, а не декларує вимоги;

- «прийняття» й «довіра» зумовлені глибокою переконаністю педагога у здатності його учнів до саморозвитку, вдосконалення, реалізації здібностей;

- емпатія, яка дозволяє розуміти емоції учнів в аудиторії, дивитися на них їх очима і завдяки цьому безоцінно висловлюватися [8].

Студіювання досліджень В. Абрамової, І. Авдєєвої, О. Андрєєвої, О. Кондрашихіної, О. Левченко, П. Лушиної, Г. Межиної, О. Шахматової, К. Шевченко дозволяє визначити педагогічну фасилітацію як взаємодію, при якій актуалізується індивідуальний досвід учасників, відбувається взаємодія та взаємотрансляція індивідуальних контекстів розуміння навчальної інформації, виникає необхідність і можливість

оперативного та індивідуально мотивованого застосування оновленого досвіду, тобто відбувається становлення суб'єктності як стильової характеристики навчальної діяльності [1]. Задача фасилітації – розкрити справжні ресурси суб'єктів навчальної діяльності, реалізуючи такі принципи:

- співпраця як взаємна трансляція досвіду, в результаті чого виникає взаємозацікавлення результатами спільної діяльності;

- індивідуалізація, що виявляється в можливості кожного з суб'єктів взаємодії вільно висловлюватися, демонструючи свою думку;

- саморозкриття, що вимагає створення комфортної атмосфери взаємної довіри і взаємозацікавленості суб'єктів навчання, відсутність страху висловитися;

- партисипативність – активна участь студентів в організації педагогічного процесу і відповідальність за все, що відбувається на занятті [2, 6].

У результаті використання фасилітації зростає зацікавленість й умотивованість навчальною діяльністю, виникає більше запитань до викладача, активізується розумова діяльність у процесі розв'язання навчальних задач, широко використовується діалог, який дозволяє вільно висловлюватися і «активно слухати» колег, формується індивідуальний стиль взаємодії. Ефективність педагогічної фасилітації зростає завдяки впровадженню спеціальних прийомів, які дозволяють почути, а не відповісти, зрозуміти справжнє значення сказаного, зрозуміти емоційний зміст повідомлення, надати зворотний зв'язок кожному учаснику взаємодії. Важливо у процесі діалогу виявляти позиції студентів, уточнювати їх. Для цього можна практикувати пам'ятку з опорними фразами: «Ви маєте на увазі, що....?», «Чи вірно я зрозуміла.....», «Ви наголошуєте, що.....» та інші. Для того, щоб допомогти всій групі зосередитися на змісті сказаного, підкреслити

основну думку, об'єднати причину і наслідок, наголосити на почуттях, використовують перефраз. Перефразовуючи, поєднується зміст повідомлення і почуття, які його супроводжували. Підсумовується фасилітативна взаємодія за допомогою резюмування – узагальнення почутих позицій, думок, почуттів. Значний вплив на ефективне фасилітування має рефреймінг – прийом, який надає можливість змінити ставлення до ситуації, спрямовуючи до конструктивних дій. Наприклад, аналізуючи умови написання наукової роботи, магістранти різко, негативно висловилися щодо застарілого лабораторного обладнання. Така констатація і негативні емоції не сприяють пошуку конструктиву. У цьому випадку використовують рефреймінг: «Ви вважаєте, що оновлення лабораторного обладнання, залучення грантових, проектних коштів для цього позитивно вплине на ефективність наукових досліджень». Тим самим демонструються можливі шляхи покращення ситуації.

Фасилітація активно використовується на практичних і семінарських заняттях. Узагальнення досвіду роботи дозволяє виділити такі прийоми її впровадження залежно від етапу заняття. Так, вивчення дисципліни «Основи психології і педагогіки вищої школи» розпочинали, використовуючи такі прийоми: малювання картини (наприклад, зобразити педагогічний процес у вищому навчальному закладі або ефективні способи взаємодії; прокоментувати картини); біографія (розповісти два-три випадка із власного життя, безпосередньо пов'язаних із темою заняття); стартові мішені (дозволяють прослідкувати динаміку формування знань і вмінь від заняття до заняття. Відмічені на мішені позначки дозволяють викладачеві диференціювати й оптимізувати свою роботу, підбираючи завдання, залежно від рівня обізнаності студентів у данному питанні); «компас» (дозволяє виявити знання, вміння і інтереси магістрантів на

початку співпраці. Студенти креслять систему координат і відповідають на питання, записані на кожній із площин: «Що мене цікавить з предмету?», «Що я хочу змінити в освіті?», «Чому я хочу навчитися?», «Що я вмію робити?» [8]. У процесі роботи над навчальною проблемою можна рекомендувати малювання «Дерева проблем» (корені – причини; віти – рішення) з подальшим обговоренням запропонованих рішень; виконання вправи «Валіза» (кожен представник групи може записати проблему в організації навчального процесу у ВНЗ, у педагогічній науці тощо і покласти її до валізи. Потім по черзі студенти дістають їх, виявляючи ресурси й пропонуючи шляхи розв'язання); мозковий штурм, синектичний аналіз та інші. Для підсумку роботи доцільно використовувати рефлексії, можна запропонувати написання есе, основою якого може бути висвітлення свого бачення проблеми і того, який відбиток наклала робота з її розв'язання. Така робота активізує суб'єктність магістрантів, навчає знаходити оптимальні рішення, обгрунтовувати їх; сприяє їх особистісній самореалізації.

Висновки. Отже, організація ступеневої освіти має довгу історію в Україні. Вибір кандидатів на магістерський ступінь, складання ними випробувань, написання і захист магістерської роботи – цей досвід магістратур XIX ст. – успішно розвивається сьогодні. Проте організація магістерської підготовки в сучасній Україні, на відміну від самоосвіти майбутніх магістрантів вищої школи XIX ст., відбувається в умовах цілеспрямованого педагогічного процесу, основою якого є суб'єкт-суб'єктна взаємодія. Ефективне управління нею відбувається завдяки фасилітації, яка допомагає розкрити ресурси особистості та сформувати суб'єктну позицію майбутнього магістра.

Література:

1. Авдеева И.Н. Психологическая характеристика фасилитативных педагогических технологий. Часть 1: Субъектная направленность / И.Н. Авдеева // Горизонты образования. – №2 (35). – 2012. – С. 37–43.
2. Авдеева І.М. Принципи педагогічної фасилітації / І.М. Авдеева // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. академіка С.Д. Максименка. – К.: Главник, 2005. – Вип. 26. В 4-х т., Т. 1. – С. 24–28.
3. Акт постановления для Императорского университета в Дерпте, 12 декабря 1802 г. // Сборник постановлений по Министерству Народного Просвещения. – СПб., 1875. – Т. 1 (1802-1825). – С. 8–10.
4. Бузескул В. П. История Харьковского университета при действии устава 1884 г. (с 1884 до 1905 г.) / В. П. Бузескул. – Х.: Тип. ун-та, 1905. – 89 с.
5. Вітвицька С. С. Педагогічна підготовка магістрів в умовах ступеневої освіти: теоретико-методологічний аспект: монографія / С. С. Вітвицька. – Житомир: В-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 440 с.
6. Шевченко К. О. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України (м. Київ) Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя // Збірник наукових праць. Психологічні науки. Випуск 2.13 (109) – 2014. – С.258–263.
7. Роджерс К. Свобода учиться / К. Роджерс, Дж. Фрейберг. — М.: Смысл, 2002. — 527 с.
8. Трамбовецька Н. Ідеї. Натхнення. Рішення: посібник для тренерів неформальної освіти / Н. Трамбовецька, О. Іванік, М. Гавінек-Дагаргулія та інші. – Київ, 2015. – 70 с.
9. Устав Императорского Харьковского университета 1804 г.// Периодические сочинения об успехах народного просвещения. – 1805. – № 10. – С. 225–285.

10. Хоменко. А. Суб'єкт-Суб'єктні відносини як основа реалізації сучасної парадигми вищої освіти в Україні / А. Хоменко // Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Полтава, 2015. – № 64. – С. 66-74.

11. Цапко А.М. Особливості організації магістерської підготовки в університетах України початку ХІХ століття / А.М. Цапко // Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. – Х., 2013. – Вип. 44. – С. 184–191.

References:

1. Avdeeva I.N. *Psikhologicheskaya kharakteristika fasilitativnykh pedagogicheskikh tekhnologiy. Chast 1: Subektnaya napravlennost* / I.N. Avdeeva // *Gorizonty obrazovaniya*. – №2 (35). – 2012. – S. 37–43.

2. Avdeeva I.M. *Printsipi pedagogichnoyi fasilitatsiyi* / I.M. Avdeeva // *Naukovi zapiski Institutu psikhologii im. G.S. Kostyuka APN Ukraini / za red. akademika S.D. Maksimenka*. – K.: Glavnik, 2005. – Vip. 26. V 4-kh t., T. 1. – S. 24–28.

3. *Akt postanovleniya dlya Imperatorskogo universiteta v Derpte, 12 dekabrya 1802 g.* // *Sbornik postanovleniy po Ministerstvu Narodnogo Prosveshcheniya*. – SPb., 1875. – T. 1 (1802-1825). – S. 8–10.

4. *Buzeskul V.P. Istoriya Kharkovskogo universiteta pri deystvii ustava 1884 g. (s 1884 do 1905 g.)* / V.P. Buzeskul. – Kh.: Tip. un-ta, 1905.–89 s.

5. Vitvitska S. S. *Pedagogichna pidgotovka magistriv v umovakh stupenevoi osviti: teoretiko-metodologichniy aspekt: monografiya* / S.S. Vitvitska. – Zhitomir: V-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. – 440 s.

6. Shevchenko K. O. *Pedagogichna fasilitatsiya u konteksti profesiynoi kompetentnosti vchitelya* / K. O. Shevchenko // *Psikhologichni nauki: zbirnik naukovikh prats*. – Vipusk 2.13 (109) – 2014. – S. 258–263.

7. Rodzhers K. *Svoboda uchitsya* / K. Rodzhers, Dzh. Freyberg. — M.: Smysl, 2002. — 527 s.

8. *Trambovetska N. Ideï. Natkhnennya. Rishennya: posibnik dlya treneriv neformalnoï osviti / N. Trambovetska, O. Ivanik, M. Gavinek-Dagarguliya ta inshi. – Kiïv, 2015. – 70 s.*
9. *Ustav Imperatorskogo Kharkovskogo universiteta 1804 g. // Periodicheskie sochineniya ob uspekhakh narodnogo prosveshcheniya. – 1805. – № 10. – S. 225–285.*
10. *Khomenko. A. Subekt-Subektni vidnosini yak osnova realizatsii suchasnoï paradigmi vishchoyi osviti v Ukrayini / A. Khomenko // Pedagogichni nauki: zb. nauk. prats. – Poltava, 2015. – № 64. – S. 66-74.*
11. *Tsapko A. M. Osoblivosti organizatsiyi magisterskoyi pidgotovki v universitetakh Ukraïni pochatku KhIKh stolittya / A. M. Tsapko // Pedagogika ta psikhologiya: zb. nauk. prats. – Kh., 2013. – Vip. 44. – S. 184–191.*